श्री [illegible]

श्री नामदेव [illegible]

"नाही दूध पीत?"

"वा रे वा! नाहीं म्हणून कसे भागेल - दूध प्यायलाच पाहिजे!"

"तरी नाहीं?"

"मग तुझी गट्टी फूऽऽऽ"

तरीही तो दूध प्याला नाही. तो म्हणजे विठ्ठल देव होता. तो दगडाचा होता. तो दूध कसे पिणार? पण नामदेवाला ते माहीत नव्हते. लाडीगोडीने सांगून देव दूध पीत नाहीं हे पाहिल्यावर नामदेव त्याच्यावर रागावला.

"बघ हे आतां मुकाट्यानं दूध प्याला नाहीस-तर काठीनं झोडपून काढीन.

आता मात्र देव घाबरला, आणि त्याने चटदिशी दूध गट्ट केले.

हैद्राबादजवळच्या नरसी बामणी गावात ही गोष्ट घडत होती. त्या गावात दामाशेटी नावाचे एक गृहस्थ राहात होते. ते विठ्ठलभक्त होते. त्यांचे घराणेच विठ्ठलभक्त होते. तसाच त्यांचा मुलगा नामदेवही मोठा विठ्ठलभक्त झाला. वर सांगितलेला रुसवा, फुगवा, नामदेव-विठ्ठलांचाच होता. या वेळी नामदेव अवघा पांच-सहा वर्षांचा होता.

त्या वेळेपासून नामदेव आणि विठ्ठल अगदी जिवाभावाचे मित्र झाले. नामदेवाशिवाय विठ्ठलाला चैन पडेना आणि विठ्ठलाशिवाय नामदेवाला करमेना.

मडक्याची परीक्षा

विठ्ठल-नामदेवांच्या या मैत्रीचे त्या वेळच्या सगळ्या संतांना मोठे कौतुक वाटे. कारण प्रत्यक्ष देव ज्याच्याशी बोलतो, त्याची योग्यता केवढी मोठी होती.

एके दिवशी निवृत्ति, ज्ञानेश्वर, सोपान, मुक्ताबाई, सावंता माळी, गोरा कुंभार असे त्यावेळचे विठ्ठलभक्त वारकरी एके ठिकाणी जमले होते. नामदेवाला भेटण्यासाठी सगळे उत्सुक होते. कारण सगळ्यांपेक्षा देवाचा तो फार लाडका होता. पण त्याला बघण्याबरोबर मुक्ताबाईला समाधान झाले नाही. उलट फाजील लाड करून देवाने त्याला बिघडवला आहे नि संतांनी त्याला उगीचच चढवला आहे असे तिला वाटले.

संत मंडळी जमल्यावर त्यांच्यात गप्पा कसल्या चालणार? देव, भक्ति, भाव, वेदांत, अध्यात्म, द्वैत, अद्वैत एक की दोन; जो तो आपापल्या अनुभवाचा भाव बोलत होता. बोलता बोलता मुक्ताबाई गोरोबांना म्हणाली —

"काका काका उगीच मोठ्यामोठ्या गप्पा कशाला? तुम्ही सगळ्यांत वडील. वयानं, अनुभवानं, भक्तीनं तुम्ही आम्हां सर्वांहून थोर आहांत तव्हां तुम्हीच परीक्षा घ्या नि ठरवा, कीं आमच्यातला कोण कच्चा आहे नि कोण किती मोठा आहे!"

गोरोबा काय, जातीने आणि धंद्याने कुंभारच. मडकी बडवण्याचे थापटणे त्यांनी घेतले आणि एकेका संताचे 'मडके' ते पारखू लागले.

"ठक्-ठक्-ठक्" निवृत्ति, तुझं मडकं पक्कं आहे."

-"ठक्-ठक्-ठक्" ज्ञानदेवा, तुझं मडकं पक्कं आहे."

"ठक्-ठक्-ठक्" सांवत्या, तुझं मडकं पक्कं आहे."

असे करीत करीत प्रत्येकाच्या डोक्यावर थापटणं मारीत गोरोबा नामदेवाजवळ आले त्याच्या डोक्यावर एक थापटणे मारण्याबरोबर नामदेव संतापला आणि त्या मगरूच्या कळीने ओरडला —

"काका, तुम्ही काय माझं डोकं फोडणार काय?" त्याबरोबर हसत गोरोबा म्हणाले.

"कच्चं रे कच्चं. नामदेवा, तुझं मडकं कच्चं आहे." त्यावर सगळेच हंसले. मुक्ताबाईही हंसत गोरोबाला म्हणाली —

"काका, ते भाजून पक्कं करायला पाहिजे.

अंतरबाहेर भाजूं आम्ही कुंभ। भरूं निरालंब सगळेचि।
अहं सोहं दोन्ही ऊर्ध्व लावूं फुंकणी। नवद्वारें फुंकोनी जाळ करूं॥
जीवित्व काढोनि शिव घालूं अंगा। प्रिय पांडुरंगा आवडेल।
म्हणे मुक्ताबाई पळायाचा पाही। आसन स्थिर नाही नामयाचे॥"

"तर तर - आसन स्थिर नाही म्हणे!" नामदेव अधिकच संतापाने म्हणाला, "आता देवाला जाऊन सांगतो, हे सगळे संत तुझे भक्त म्हणवतात आणि तुझ्याच मित्राला 'कच्चं कच्चं' म्हणून हिणवतात. ही मुक्ताबाई तर माझं डोकं गोरोबाच्या भट्टीत घालून भाजायला निघालीय."

देवसुद्धां हंसला

नामदेव निघाला तो सरळ देवाकडे आला. त्याने चिडून आणि तणतणून घडलेली सगळी हकीकत देवाला सांगितली. ती हकीकत ऐकून आणि विशेषतः ती मागच्याची नामदेवाची तऱ्हा पाहून देवालासुद्धा हसू आले. ते पाहून नामदेव चांगलाच चिडला आणि म्हणाला —

"देवा तूही त्यांच्यासारखाच झालास तूही मला हंसवतोस?"

"अरे नामदेवा" देव त्याची समजूत घालू लागला, "असा लहान मुलासारखा चिडू नको. त्या संत मंडळींनी म्हटलं ते खरं आहे. तू अजून कच्चा आहेस. मी तुझा मित्र असलो किंवा तूं माझा केवढाही मोठा भक्त असलास तरी ज्ञानाशिवाय भक्ति व्यर्थ आहे. गुरुशिवाय ज्ञान कधी मिळत नाही. अधिकारी गुरूकडून गुरुपदेश घेतल्याशिवाय तुला ज्ञान व्हायचं नाही."

"असं म्हणतोस होय देवा?" देवाच्या सांगण्याने नामदेवाची समजूत पडली. तो पुढे म्हणाला, "मग अधिकारी गुरु कोण आहे ते तरी मला सांग. पण मी तुला असं विचारतो, तुला जर हे माहीत होतं, तर तू मला अगोदरच का सांगितलं नाहीस? -सगळ्याकडून माझी फजीती केलीस, काय मिळवलंस तू?"

"अरे मी पुष्कळ मिळवलं. गुरुपदेश घ्यायला देखील योग्यता यावी लागते ती तुझी आहे हे समजून आलं."

"पण त्यासाठी गोरोबानं माझं डोकं फोडायची काय जरूर होती? बर, ते जाऊ दे. गुरुपदेश घ्यायला मी कुणाकडे जाऊं ते सांग म्हणजे झालं."

विचित्र माणूस

नागनाथाच्या देवळात विसोबा खेचर आहेत. त्यांना तू शरण जा, म्हणजे ते तुला गुरुपदेश देतील असे देवाने सांगितले होते. नामदेव त्याच पावली नागनाथाच्या देवळाकडे निघाला.

पण देवळात त्याला एक विचित्रच माणूस दिसला. एक अगदी म्हातारा माणूस खुशाल नागनाथाच्या पिंडीवर पाय ठेवून अस्ताव्यस्त पडला होता. ते पाहून नामदेवाच्या अंगाचा अगदी संताप होऊन गेला. तो त्या आचरट म्हाताऱ्याला म्हणाला —

"ए-ए शहाण्या, नागनाथाच्या पिंडीवर पाय पसरून निजला आहेस, कांही शरम वाटते की नाही?"

त्या म्हाताऱ्याने डोळे किलकिले करून नामदेवाकडे पाहिले आणि अगदी जड स्वराने म्हटले —

"अरे बाबा, शरम वाटून काय उपयोग? म्हातारपणामुळे माझ्यात अगदी त्राण राहिलं नाही. तूच माझे पाय बाजूला कर."

नामदेवाला त्या म्हाताऱ्याची दया आली. त्याने पिंडीवरून त्याचे पाय बाजूला ठेवले, तो तेथेही पिंडीच होती. त्याने पाय पुन्हा उचलून दुसरीकडे ठेवले तो तेथेही पिंडीच होती. नामदेवाने सगळ्या देऊळभर त्या म्हाताऱ्याचे पाय नाचवले पण जिथे जिथे त्याचे पाय ठेवावे तिथे तिथे पिंडी आहेच.

मग मात्र नामदेवाला त्याचा अर्थ समजला. तो त्या म्हाताऱ्याला म्हणाला —

"आता मात्र मी आपल्याला ओळखलं. आपणच माझे गुरु विसोबा खेचर -परमेश्वर अणूरेणूत भरला आहे, हे आपण मला चांगलं शिकवलं. मी आपल्याला शरण आलो आहे. मला गुरुपदेश द्यावा."

नामदेवांना गुरुपदेश मिळाल्यावर ते पूर्ण संत झाले. मग त्यांनी भागवत धर्माचा मोठ्या झपाट्याने प्रसार केला. पंजाबात हिंदूधर्मावर आलेले मोठे संकट, नामदेवांच्या भागवत धर्मानेच दूर केले. पंजाबात अठरा वर्षे नामदेवांनी भागवतधर्माचा प्रसार केला. पंढरपूरचे महत्व त्यांनीच वाढवले. आपल्या वयाच्या ८० व्या वर्षी (शके १३५० साली) त्यांनी समाधि घेतली. पंढरपुरच्या महाद्वाराची पहिली पायरी "नामदेवाची पायरी" म्हणून प्रसिद्ध आहे. तीच त्यांची समाधि होय.

श्रीसाईबाबांचा गुरूसंदेश

श्री. चकोर आजगांवकर. एम्.ए.
वायू-११।१७० सरकारी वसाहत, वांद्रे (पूर्व) मुंबई

"श्रीसाईबाबांचा गुरूसंदेश" या विषयावर मी साईलीलेच्या एका अंकात श्री गुरुगीतेच्या संदर्भात अनुभवलेली दृष्टांतरुप पार्श्वभूमी सांगून अधिक विवेचन करण्याचे अभिवचन दिले होते. त्याची पूर्तता आज श्रीबाबांच्या अनुज्ञेने करायचे योजिले आहे. श्रीसाईबाबा हे श्री दत्तरूप महान्‌संत होते. परंतु त्यांनी आपल्या पूर्वायुष्याचा, साधनेचा व साधनमार्गाचा सुस्पष्ट उल्लेख करण्याचे कटाक्षाने टाळले होते. त्यांच्या मोजक्या मिताक्षरी उपदेश शब्दातून आपण त्यांच्या संदेशाचे धागेदोरे जुळवून महावस्त्र विणण्याचा प्रयत्न करीत असतो. म्हणूनच बाबांच्या प्रत्यक्ष दृष्टांताचा दाखला समोर ठेवूनच त्यावर केलेले विवेचन वास्तव, सत्यदर्शी, आध्यात्मस्पर्शी ठरणार आहे.

मला दिलेल्या श्रीगुरूगीता लेखनाच्या दृष्टांतात श्रीबाबांनी आपले त्रैमूर्ती सद्गुरूस्वरूप दाखविले व शिवाने पार्वतीला सांगितलेल्या श्रीगुरुमहात्यपर, कृपामार्गप्रवण व गुरूध्यानप्रधान श्रीगुरुगीतेतील संदेशाचे मर्म मांडण्याची प्रेरणा दिली. हीच गुरुगीता गुरूचरित्रात (मूळ प्रतीत) ४१ वा अध्याय म्हणून समाविष्ट झालेली होती. नाथपंथातील मच्छिंद्रनाथांनी मासळीच्या पोटातून जे गुह्य शिवपार्वतीसंवाद चोरून ऐकून ग्रहण केले, त्या गुरुमार्गाचे सारसर्वस्व या गुरुगीतेत सामाविले आहे. त्यामुळे श्रीगुरुगीतेच्या अनुरोधाने श्रीबाबांच्या गुरुमार्गाचा व गुरूपदेशाचा मागोवा घेणे क्रमप्राप्त झाले आहे.

श्रीगुरुगीतेत श्रीगुरुकृपा गुरूंच्या गौरवाचे महात्म्य गायिले आहे. गुरूरूपाने ध्यान व नामस्मरणाहून सोपा व प्रत्यक्ष प्रचीतीचा मार्ग मांडला आहे. याचे विवेचन करण्यापूर्वी बाबांच्या तोंडचे काही उपदेश शब्द पार्श्वभूमी म्हणून वाचकापुढे मांडले पाहिजेत. श्रीबाबा म्हणत -

१) श्रद्धा व सबुरी आचरा
२) नेकीने वागावे
३) ऋण, हत्या व वैर टाळावे
४) तुम्ही मजकडे पहा, मी तुमच्याकडे पाहीन. तुमचा भार मजवर सोपवा. मी तुम्हाला उद्धरीन. माझे स्वरुपदर्शन हाच साक्षात्कार आहे. कासवीप्रमाणे स्नेहमय दृष्टीने माझ्या गुरुनी मला जसे सांभाळले, तसे मी तुम्हाला सांभाळीन.
५) मला मंत्र गुरुनी शिकवला नाही. मी फक्त त्यांचे मुखावलोकन करून धन्य झालो. गुरुपुढे मी शरणागती दिली व आम्ही दोघे एकरूप झालो.
६) साईबाबा म्हणू नका. सच्चिदानंद सद्‌गुरू म्हणा. माझे सरकारचे धन [illegible] पडले आहे. त्या फकीराने सांगितल्याप्रमाणे मी करतो.

श्रीबाबांच्या वरील उद्‌गारात काय सामावले आहे? सदाचरण, निस्वार्थ सेवाभाव, सचोटी, गुरु शरणता व अनन्य भक्ति ही साधनेची पंचपदी आहे. आचार, विचार शुद्ध हवेत तसाच श्री गुरुचरणी विश्वास व समर्पणबुद्धी हवी. मगच श्रीगुरु कृपा करतात.

प्रारब्धभोग तितीक्षेने (सबुरीने) भोगले पाहिजेत. कर्तव्य नीट पार पाडले पाहिजे. त्यावाचून साधनेला सुरवात होणार नाही व त्यानंतर गुरुशरणभावाने श्रीगुरुंच्या रूपाने अनन्य भक्तीने ध्यान व निदिध्यास केल्यावाचून गुरुस्वरुपाशी एकतानंता होणार नाही. गुरुंची कृपा अवतरणार नाही. श्रीसाईबाबाकडे व्यक्ति म्हणून न पहाता सच्छिदानंद सद्‌गुरु रूप गुरुतत्व म्हणून पाहिले पाहिजे. स्थूलाकडून सूक्ष्माकडे नेणारे ते सूक्ष्म गुरुतत्व तेव्हाचे मनोलय घडवून आनंदाच्या प्रांताकडे उचलून नेईल. असा विश्वास ठेवून मजवर सर्वस्वाचा भार टाकलात तर मी तुम्हाला मुक्त करीन. गीतेत भगवंतानी सर्वकर्मे मला अर्पण कर. मी तुझा योगक्षेम वाहीन व **''अहं त्वां मोक्षयिष्यामि''** असे जे सांगितले, ते याच अर्थाने होय.

श्रीगुरुगीतेची दिव्य शिकवण ही बाबांच्या शिकवणीचा मूलस्त्रोत्र व गाभा आहे. श्रीगुरुगीता ही गुरुना ब्रम्हाविष्णुमहेश रुप मानते. जप, तप, मंत्र, तंत्र, राजयोग, व्रतवैकल्ये, गुरुसेवेवाचून व गुरूकृपेवाचून व्यर्थ असे गुरुगीता सांगते. गुरुमाऊली प्रसन्न होऊन जेव्हा प्राण व मन यांचा लय घडवून आत्मज्योति प्रगट करील, तेव्हाच साधक कृतार्थ होईल! बाकीची केवळ चित्तशुद्धीसाठी आहेत. गुरुमूर्ती ही ध्यानमूर्ती आहे. गुरुंच्या स्मरणामध्ये नामापेक्षा गुरुचे रुप महत्वाचे आहे. (बाबांच्या शब्दात तू गुरुस्वरुप मजकडे पहा — रुपध्यान कर) कीटकाने भ्रमराचे ध्यान करून भ्रमर बनावे, तसा तू गुरुरायाचे ध्यान करून श्रीगुरुस्वरुप हो. द्विभुज, एकमुखी, वरद-अभयहस्त श्रीगुरुमूर्ती तुम्ही प्रभाती स्मरा. श्रीगुरुंशी एकरुप झाल्यावर तुम्हाला आपल्या अंतरात्म्यात लपलेला परमात्मा प्रकाश रूपाने प्रकट झालेला आढळेल. श्रीगुरु म्हणजे पिडांतील कुंडलिनी शक्ति, गुरुपादुका हेच परमहसपद होय. श्रीगुरु हेच शिव जगन्नाथ, आदिनाथ होत.

श्रीबाबांच्या अभयवरदहस्त सद्‌गुरु पदाची निदिध्यासरुप साधना आचरल्यास बाबांचे गुरुस्वरुप यथार्थ आकळेल व ते गुरुरुपाने अखंड मार्गदर्शक संरक्षण व उद्धार करतील. प्रपंच परमार्थ सांभाळतील. श्रीसाईगीतायनकार म्हणतात.

''नयनात आपुल्या नयन मिळो
प्रभु ज्योतिमधुनी ज्योत जळो'' **(श्रीसाईगीतायन)**

किंवा

''मूर्तिमंत मी मोक्ष समोरी, मीच मंत्र आदेश
अंतरी ठसो हाच उपदेश'' **(श्री साईगीतायन)**

●●●●●●

शिरडी येथील गुरूपौर्णिमा उत्सव

प्रतिवर्षाप्रमाणे शिरडी येथे श्री गुरूपौर्णिमा उत्सव रविवार दिनांक २० जुलै ते मंगळवार दिनांक २२ जुलै १९८६ असे तीन दिवस साजरा होईल असे कार्यकारी अधिकारी श्री. रा. द. बन्नेसाहेब कळवितात.

-:सद्गुरू महिमा:-

— श्री. अरविंद बारटक्के
१३५ शुक्रवार पेठ पुणे ४११ ००२

आपल्या भरत भूमीत रुजलेल्या आणि फुललेल्या संत वाङ्मयाकडे आणि बहुजन समाजास तारक ठरलेल्या संत चरित्राकडे पाहिले असता गुरू परंपरा व श्रीगुरूचे स्तवन करणे आणि त्यातून गुरुंचे पूजा, अर्चन करणे याचीही एक आगळी परंपरा आढळते.

संत ज्ञानेश्वर हे या भागवत धर्मावर आधारलेल्या पवित्र मनोमंदिराचे पाया म्हणून वर्णिले गेले आहेत.

संत ज्ञानेश्वरांचे गुरू म्हणजे त्यांचेच ज्येष्ठ बंधू संत निवृत्तीनाथ.

संत निवृत्तीनाथांकडे आलेली ही गुरूशिष्य परंपरा थेट आदिनाथापर्यंत जाऊन पोहचते.

संत ज्ञानेश्वरांनी जो प्रमुख ग्रंथ लिहिला तो 'ज्ञानेश्वरी' अल्पवयात लिहिलेल्या या ज्ञानेश्वरीला सकल जनांनी आपले पूजास्थान ठरवले. वारकरी समाजात या ग्रंथाचे महत्त्व आगळे आहे.

आपल्या 'ज्ञानेश्वरी' या ग्रंथात ज्ञानेश्वर आपल्या ग्रंथरचनेचे सारे श्रेय निवृत्तीनाथांना देताना आढळतात. गुरूविषयी त्यांचा असलेला प्रगाढ आत्मविश्वास ते व्यक्त करताना म्हणतात —

म्हणौनि माझे नित्य नवे।
श्वासही प्रबंध हो आवे।
गुरूकृपा काई न्हवे
ज्ञानदेऊ म्हणे।।

ज्ञानेश्वरीच्या अध्यायांचे प्रारंभी त्यांनी केलेली गुरूस्तुती म्हणजे एक मनोज्ञ असा विलास आहे. त्याचे सौंदर्य शब्दात मांडणे कठीणच. ज्ञानराजांनी आपल्या प्रतिभेच्या फुलांनी निवृत्तीनाथांना अलंकृत केले आहे. त्यांनी मांडलेली ही पूजा मोहवणारी आहे. तिचे सौंदर्य अलौकिक आहे.

ज्ञानदेवांचा छळ ज्यांनी केला आणि पुढे पश्चाताप पाऊन त्यांना शरण गेले ते म्हणजे विसोबा चाटी म्हणजेच संत नामदेवांचे गुरू विसोबा खेचर.

मुक्ताबाईंनी जेव्हा नामदेवाला गोरोबा काकांकडून कच्चे मडके ठरवले तेव्हा आपले गाऱ्हाणे घेऊन नामदेव पांडूरंगापाशी आले तेव्हा त्या पंढरीनाथांनीसुद्धा त्यांना, "सद्‌गुरूला शरण जा अन्यथा तू कच्चाच राहशील." असे सांगून विसोबा खेचरांकडे पाठवले.

नंतर जेव्हा नामदेव औंढ्या नागनाथ मंदिरात विसोबा खेचरांकडे गेले तेव्हा त्यांनी नामदेवांवर 'कृपा' केली आणि 'जगात देव नाही अशी जागा नाही' हा उपदेश कृतीतून दिला.

नामदेवांनी हे सारे गुरूभेटीचे वर्णन आपल्या अभंगातून सचित्र उभे केले आहे. गुरूमहती गायिली आहे. म्हणूनच 'नाचू कीर्तनाचे रंगी' या आपल्या सुप्रसिद्ध अभंगाचे अखेरीस नामदेव म्हणतात —

अवघी सत्ता आली हाता।
नाम याचा खेचरी दाता।।

आणि मग याच सद्‌गुरूविषयी नामदेव आपली श्रद्धा जशी प्रकट करतात तसाच गाढ विश्वासही प्रकट करतात.

सद्‌गुरूचे पायी देहासि अर्पिता।
तात्काळ मुक्तता हाता येते।।
माया देऊनिया ब्रम्ह घ्यावे हाती।
ऐशा गुरूप्रति का भजाना।।
नामा म्हणजे गुरूपायी लाभ आहे।
मोक्ष तोही पाहे दास होतो।।

संत ज्ञानदेवांनी उभारलेल्या देवालयास संत एकनाथांनी आपल्या भागवताचा खांब देऊन त्या मंदिराची शोभा वृद्धींगत केली.

संत एकनाथांचे गुरू म्हणजे श्री. जनार्दन स्वामी. ते देवगिरीचे किल्लेदार होते. त्यांचे गुरू म्हणजे साक्षात त्रिगुणी, त्रिगुणात्मक, त्रिमुर्ती दत्त महाराज. जनार्दन स्वामींना अनेकदा श्री दत्ताचे दर्शन झाले होते आणि त्याचमुळे त्यांनी आपला कृपाहस्त संत एकनाथांचे शिरी ठेऊन त्यांना संपन्न केले होते.

नाथांना आपल्या गुरूविषयी आदर, प्रेम होतेच शिवाय त्यांची त्यांच्या गुरूपाशी असलेली निष्ठाही अविचल अशी होती. जनार्दन स्वामींनी नाथांना सर्वगुणसंपन्न केले. म्हणूनच त्यांचे विषयीचा आदर व्यक्त करण्यासाठी नाथ आपल्या प्रत्येक अखेरची ओवी लिहीताना 'एका जनार्दनी' ही बिरूदावली लावताना दिसतात.

आपल्या ग्रंथाचे मंगलाचरणातच ते गुरूविषयीचा आदर प्रेमभावना प्रकट करताना म्हणतात—

ओम नमो सद्‌गुरू निर्गुणा। पार नाही तंव गुणा।
बसोनि माझिया रसना। हरिगुणा वर्णवी।।
तुमचा प्रसाद जाहलिया पूर्ण। हरिगुण वर्णीन मी जाण।
एका वंदितसे चरण। सद्‌गुरूचे आदरे।।

नाथांनी वर्णिलेला गुरूमहिमा असाच सुंदर आणि लोभस आहे. गुरूभक्तींनी ओथंबलेल्या त्यांच्या अभंगातील ओव्या वाचल्या की नाथांना वाटत असलेला सद्‌गुरूविषयीचा आदर नकळत जाणवतो. अशा या नाथांना गुरूनाम जप सुद्धा तारक वाटतो.

"गुरूहाती असे सर्व त्याचे काम।
दासामुखी नाम गुरू गुरू।।
गुरू गुरू जप अज्ञान नाशक।
भवसिंधू तारक गुरू नाम।।
गुरूनामास आणिक नाही मंत्र।
सांगताती शास्त्रे, महानुभव।।"

अशा या सद्‌गुरूपायी आपले चित्त एकवटले, स्थीर झाले की साऱ्या सुखाची खाण आपणास प्राप्त होते. मोक्षपद मिळते.

सद्‌गुरूपायी ज्याचे चित्त स्थिर झाले।
तयासी जोडले मोक्षपद।।

ज्ञानराजांनी गायिलेली गुरूस्तुती जशी विलोभनीय आहे तशीच नाथांनी केलेली ही गुरूपुजा सुंदर, मोहक आणि संजिवक आहे.

संत तुकाराम म्हणजे ज्ञानराजांनी उभारलेल्या मंदिराचा कळस. संत तुकारामांना स्वप्नात येऊन गुरूने उपदेश केला आणि 'रामकृष्णहरी' हा मंत्र दिला. त्यांचे नाव बाजाजी चैतन्य होते.

संत तुकाराम हे संत बहिणाबाईंचे गुरू. बहिणाबाईस ही तुकारामांनी स्वप्नात दर्शन दिले.

बहिणाबाईनी आपल्या अभंगातून आदिनाथापासून ज्ञानेश्वरापर्यंत आलेल्या गुरूपरंपरेचे वर्णन केले आहे. याच गुरूपरंपरेविषयी बहिणाई आदराने म्हणतात —

"गुरू परंपरा आम्हा चैतन्य वली।
तयाचे स्मरणे आम्हां वैकुंठ वली।।
नमस्कार हा तया साष्टांग माझा।
ओवाळू जीवे साधु चैतन्य राजा।।
बहिणी म्हणे मुक्त आम्ही सद्‌गुरूचे ध्याने।
प्रेमे भक्ती भावे जया वोवाळू प्राणे।।"

संत कबीरांचे गुरू रामानंद स्वामी कबीरांनी सुद्धा आपल्या मधूर शब्दात गुरूची महती गायिली आहे. कबीरांच्या रचनेतील तालमाधूर्य मोहून टाकणारे आहे.

गुरू हाच मार्ग दाखवणारा त्राता आहे. त्याचे शिवाय अन्य कोणीही हा भवसागर तारू शकणार नाही. असा विश्वास संत कबीर व्यक्त करतात.

गुरू विन कौन बतावे बाट।। धृ।।
बडा बिकट यम घाट
गुरू विन कौन बतावे बाट।।१।।

अशा या गुरूजवळ साऱ्या विश्वाचा खजिना आहे. ज्याला जे पाहिजे ते मागावे. इच्छापूर्ती गुरूकृपने होऊ शकेल फक्त गुरूची कृपादृष्टी तेवढी लाभावयास हवी.

"दाता गुरू बिन कोई नहीं।
जग मांगन हारा हो।
तिन लोकके उपर थारा
सबके और फिरतारा हो।
क्या राजा का छत्रपती
सब हाथ पसारा हो।"

अशा या दात्याजवळ आपण आपली इच्छा प्रकट करावी आणि गुरूने शिष्यावर कृपादृष्टी फिरवावी या सारखे अन्य सुख ते कोणते?

अशी ही गुरूपरंपरा. प्रत्यक्ष आदिनाथापासून सुरू होऊन संतापर्यंत पोहचलेली.

सामान्य माणसालाच नव्हे, तर ईश्वराला सुद्धा गुरूची गरज पडली होती. विष्णुनी, राम, कृष्ण अवतारात सुद्धा गुरू केलेले आढळून येतात.

समर्थ साईनाथ देखिल सद्‌गुरूचे स्थान त्यांच्या भक्तांना दाखवीत असत. यातून याच गुरूपरंपरेचे संक्रमण चालत आलेले दिसून येते. तीच परंपरा अजूनही आहे. आज अनेक भक्तांना साईमाऊली ही सद्‌गुरूवत वाटते. अनेक भक्तगण गुरूपौर्णिमेच्या मंगलदिनी साईदैवतेचे पूजन अर्चन करून तिच्यावरील आपली भक्ती प्रकट करीत असतात.

अशी ही साईमाऊलीला जर श्रद्धेची सुमने अपर्ण करुन भावभक्तींचा नैवेद्य दाखविलात तरीही ती आपल्या भक्तांवर कृपेचा हस्त ठेवण्यास सदैव तत्पर असते आणि आपल्या भक्तांना-

जरी हे शरीर गेलो मी टाकून।
तरी मी धावेन भक्तांसाठी।।

या वचनातून दिलासा देत असते. या साईनाथाला तुमच्या सद्‌गुरूला श्रद्धाभक्तीची गुरूदक्षिणा अर्पण केलीत तरी साईनाथ खचितच संतुष्ट होतील. आपल्या शांत, सतेज नेत्रांमधून कृपेचा वर्षाव करतील.

अशा या माझ्या तुमच्या सकलजनांना सद्‌गुरूनाथ असलेल्या साईमाऊली चरणी मी माझी शब्द सुमनांची ओंजळ रिती करून श्रद्धाभक्तीपूर्वक सादर वंदन करतो.

श्रद्धायुक्त भक्ती
सबूरी सांगाती।
अर्पिता ही गुरूदक्षिणा
मिळे भक्ता मुक्ती।।

★ ★ ★

साई शिल्पकार

साई नव युगाचा शिल्पकार
साई कली युगाचा साक्षातकार
साई आधुनिक कृष्ण अवतार
साई सर्वांचा मोठा आधार
साईचा खुला सर्वांना दरबार
साई सर्वांना देती पुकार
उठा धीर धरा असा करीती ललकार
सर्व देवाची लेकरे करीती झंकार
साई नव युगाचा ओंकार

— श्री. प्रमोद बी. रायसोनी
१६४ समर्थ नगर, औरंगाबाद

जा शिरडीला जा

भक्तगणांनो शिर्डी जाऊन
चला गाऊ साईरामायण ।। धृ ।।

अवताराची तिथं समाप्ती
देहरूप श्री साई जाती
सदा तयांची येइ प्रचीती
साईभक्तिने भरता कणकण ।। १ ।।

ते सर्वांचे बाबा आई
अगणित त्यांची प्रभुपुण्याई
कृष्ण द्वारिका मशीद माई
तिथे बैसले श्री प्रभुसाई
करूनी पाषाणा सिंहासन ।। २ ।।

जरि मी गेलो देश टाकुन
येईन भक्तांसाठी धावुन
तुम्ही पाहता माझ्या प्रत मी
पाहिन तुमच्याकडे नेहमी
अशा आशिषा घ्यावे ऐकून ।। ३ ।।

श्री साईच्या समाधीतुनी
अस्थि तयांच्या बोलती अजुनी
ठेवा .माथा साईचरणी
समाधीवरी तन्मय होऊनि
श्रवण करावे हे संभाषण ।। ४ ।।

असा व्यग्र की निज संसारी
साईनाम घ्या नित्य अंतरी
कुठेही असा कसेही असा
असोत ह्रदयी साईपद ठसा
साईप्रभुचे अखंड चिंतन ।। ५ ।।

दो पैशांची अल्पदक्षिणा
मागे आपुला साईराणा
नको प्रतिष्ठा नको बहाणा
नजराणा द्या साई चरणा
श्रद्धा सबुरी करा समर्पण ।। ६ ।।

— डॉ. एम.जी. दिक्षित
१२०६/३२-अे शिरोळे रोड,
शिवाजी नगर, पुणे-४

नियम श्रद्धेचे - शिर्डी दर्शनाचे

शिर्डी माझे एक, श्रद्धेचे मंदिर
देव तो सुंदर, भासे साऱ्यांसाठी
कुणाहि भक्तांनी, चढावी पायरी
मात्र भाव तो अंतरी, ठेवुनिया —
दर्शन घेण्या तेथे, आहे एक रित
त्यांतच दडले हित, भाविकांचे
श्रद्धेने हे, अवश्य पाळा नियम
देवा करा प्रणाम, क्रमाक्रमाने —
लिंब-वृक्षाखाली, आहे गुरूस्थान
प्रथम त्यास वंदन, करू या
हे बाबांच्या गुरूंचे, पवित्र स्थान
धूप जाळण्याचा मान, घेऊं या —
चला मग पुढे, द्वारकामाईत
बाबांचा येथे, नित्य होता सहवास
अखंड धूनीसंगे बसले, येथेच जेवण
येथेच निर्वाण, झाले देवाजींचे —
यानंतर आता, जावू समाधि-मंदिर
देव तो अंतरी, साठवाया
येथेच देव, समाधिस्थ आहे
चमत्कार त्याचा पाहे, जीवनात!

— श्री. भालचंद्र केशव गंद्रे
ठाणे

शिरडी वृत्त

माहे मे ८६

या महिन्यात साईभक्तांची गर्दी पुष्कळ प्रमाणात होती. काही कलाकारांनी श्रींच्या पुढे हजेरी दिली ती खालीलप्रमाणे —

कीर्तन :— १) श्री. मधुकर गणेश सूर्यवंशी, संस्थान गवई यांची कीर्तने एकादशी व महत्वाचे दिवशी झाली. २) ह.भ.प. सौ. मंजुश्री खाडीलकर, पुणे. ३) ह.भ.प. तुकारामबुवा परदेशी, शिर्डी.

प्रवचन :— १) ह.भ.प. विष्णू बाळाजी शिंदे, शिरापूर पाथर्डी. २) ह.भ.प. लक्ष्मण महाराज वाकचौरे, शिर्डी. ३) ह.भ.प. विश्वनाथ महाराज. मु.पी. सुराळे.

भजन, गायन, वादन, नृत्य इ. — १) कु. मल्लिका, हैद्राबाद २) श्री.टी. यादगिरी, हैदराबाद ३) श्री. अब्दुल रहीम, मच्छलीपटण ४) शिवराम बुवा वरळीकर, मुंबई ५) श्री. एकनाथ शिवराम वरळीकर ६) श्री. तुकाराम महादेव पैठणकर, पुणे ७) श्री. भास्करराव अमेंबल, पुट्टपारथी ८) श्री. किशोर अमेंबल ९) श्री. जयंत गांजावाला १०) डॉ. पी. नागेश्वर राव, विजयवाडा ११) सौ. सुप्रिया सुभाष देसाई, डोंबिवली १२) श्री. एम.के. सक्सेना, दिल्ली १३) श्रीमती वेदावनी, चैतन्यपुरी १४) श्री. दामोदर जगजीवन शहा, मु. चिखली १५) गीता शहा १६) जयराम हरी, रायडरवेल (आफ्रिका), १७) श्रीमती कांताकुमारी, दिल्ली १८) श्री. साईबाबा मिशन, ओंगल १९) श्रीकांत वामन खाडीलकर, पुणे २०) श्री. नटराज खाडीलकर २१) कु. आयुता खाडीलकर २२) श्री. मुकुंद गोविंद झांबरे, गांवभाग २३) श्री. के. हरीबाबू, नेल्लोर २४) श्री. के. रामस्वामी, बंगलोर २५) श्री. पांडूरंग पुरूषोत्तम जोशी, ग्वाल्हेर २६) श्री. राधाकिसन संत, येवला २७) श्री. अरूण रघुनाथ संत २८) श्री. रघुनंदन राधाकिसन संत २९) श्री. पांडूरंग नारायण कुलकर्णी, सोलापूर ३०) श्री. आर. प्रताप राजू, पापगडा ३१) श्री. पन्नालाल जैन, गुरुसराय ३२) श्रीमती वत्सलाबाई अय्यर, मुंबई ३३) श्री. रमेश बेगरूर, पुणे ३४) श्रीमती नटेश्वरी गुप्ता, हैदराबाद ३५) श्री. बाबूराव उप्पलवार, देगलूर.

हवापाणी :— शिरडी येथील हवापाणी उत्तम असून रोगराई काही नाही. पहाटे हवा आल्हाददायक असते.

श्री साईबाबा संस्थान, शिरडी

श्री साईबाबा संस्थान प्रकाशित पुस्तकांची यादी

अनु. पुस्तकाचे नांव	भाषा	किंमत	पॅकिंग व पोस्टेज
१. श्री साई चरित्र	मराठी	३४-५०	६-००
२. —"—	इंग्रजी	२०-००	४-२५
३. —"—	हिन्दी	१६-००	४-२५
४. —"—	कन्नड	१०-००	४-००
५. —"—	तेलगू	१४-५०	५-२५
६. —"—	तामीळ	१२-००	४-५०
७. —"—	सिंधी	२२-००	४-५०
८. गुजराथी पोथी	गुजराथी	३१-००	६-००
९. श्री साईलिलामृत	मराठी	७-५०	४-००
१०. —"—	गुजराथी	४-२५	४-००
११. अवतार व कार्य	मराठी	६-५०	४-००
१२. स्तवन मंजिरी	मराठी	०-३०	३-५०
१३. —"—	गुजराथी	०-३०	३-५०
१४. सगूणोपासना	मराठी	०-७०	३-५०
१५. चार अध्याय	मराठी	१-२५	३-५०
१६. सगूणोपासना	सिंधी	१-२५	३-५०
१७. सचित्र साईबाबा	इंग्रजी	३-४०	३-५०
१८. मुलांचे साईबाबा	मराठी	१-५०	३-५०
१९. —"—	इंग्रजी	२-००	३-५०
२०. —"—	तेलगू	२-५०	३-५०
२१. —"—	गुजराथी	१-५०	३-५०
२२. गाईड टू होली शिरडी	इंग्रजी	१-५०	३-५०
२३. —"—	मराठी	१-५०	३-५०
२४. —"—	गुजराथी	१-५०	३-५०
२५. तेलगु पुजाविधी	तेलगु	—	—
२६. रूद्राध्याय	मराठी	०-९०	३-५०
२७. साईबाबा ऑफ शिरडी बाय प्रधान	इंग्रजी	३-००	३-५०
२८. साईबाबा ऑफ शिरडी वाय. पी. भरूचा	इंग्रजी	६-५०	५-००

LICENCE No. 19
Licence to Post Without Prepayment
At Dadar Head Office, Bombay-14

श्री साईबाबा संस्थान शिरडी
फोटोंची यादी

अनु. फोटोचे नांव	साईज	किंमत	पोस्टेज व पॅकिंग
१. आशिर्वाद फोटो	१४" × २०"	१-८५	३-५०
२. —"—	१०" × १४"	१-१५	३-५०
३. —"—	१०" × १२"	१-५०	३-५०
४. —"—	७" × २०"	०-६०	३-५०
५. —"—	५½" × ६½"	०-३५	३-५०
६. —"—	४" × ५"	०-३०	३-५०
७. —"—	२" × ३"	०-२०	३-५०
८. दगडावर बसलेले साईबाबा (रंगीत)	१४" × २०"	१-८५	३-५०
९. " " (काळापांढरा)	१४" × २०"	०-८५	३-५०
१०. दगडावर बसलेले साईबाबा (रंगीत)	३½ × ५½	०-६०	३-५०
११. द्वारका माई (रंगीत)	१७" × २२"	५-७५	३-५०
१२. —"—	१४" × २०"	१-६०	३-५०
१३. —"—	१०" × १४"	१-२५	३-५०
१४. समाधी फोटो	१३" × ९"	१-१५	३-५०
१५. —"—	८" × ६"	०-७५	३-५०
१६. —"—	४" × २½"	०-१०	३-५०
१७. कॅमेरा फोटो (रंगीत)	९" × १२"	१-६५	३-५०
१८. ऑफसेट फोटो	९" × १३"	१-५०	३-५०
१९. —"—	५" × ७"	०-४०	३-५०
२०. दगडावर बसलेले बाबा (निळा)	९" × १२"	०-७५	३-५०
२१. मूर्ती फोटो (बस्ट)	३¾ × ४½"	०-३५	३-५०

श्री. रा. द. बन्ने, संपादक यांनी श्री साईबाबा संस्थान, साई निकेतन, ८०४ बी, डॉ. आंबेडकर रोड, दादर, मुंबई - ४०० ०१४, यांचे करिता गिता ऑफसेट, बी-२३, रॉयल इंडस्ट्रियल इस्टेट, नायगाव क्रॉस रोड, वडाळा, मुंबई - ४०० ०३१ येथे छापून प्रकाशित केले.

श्री
साईलीला

श्रीसाईबाबा संस्थान, शिरडीचे अधिकृत मासिक

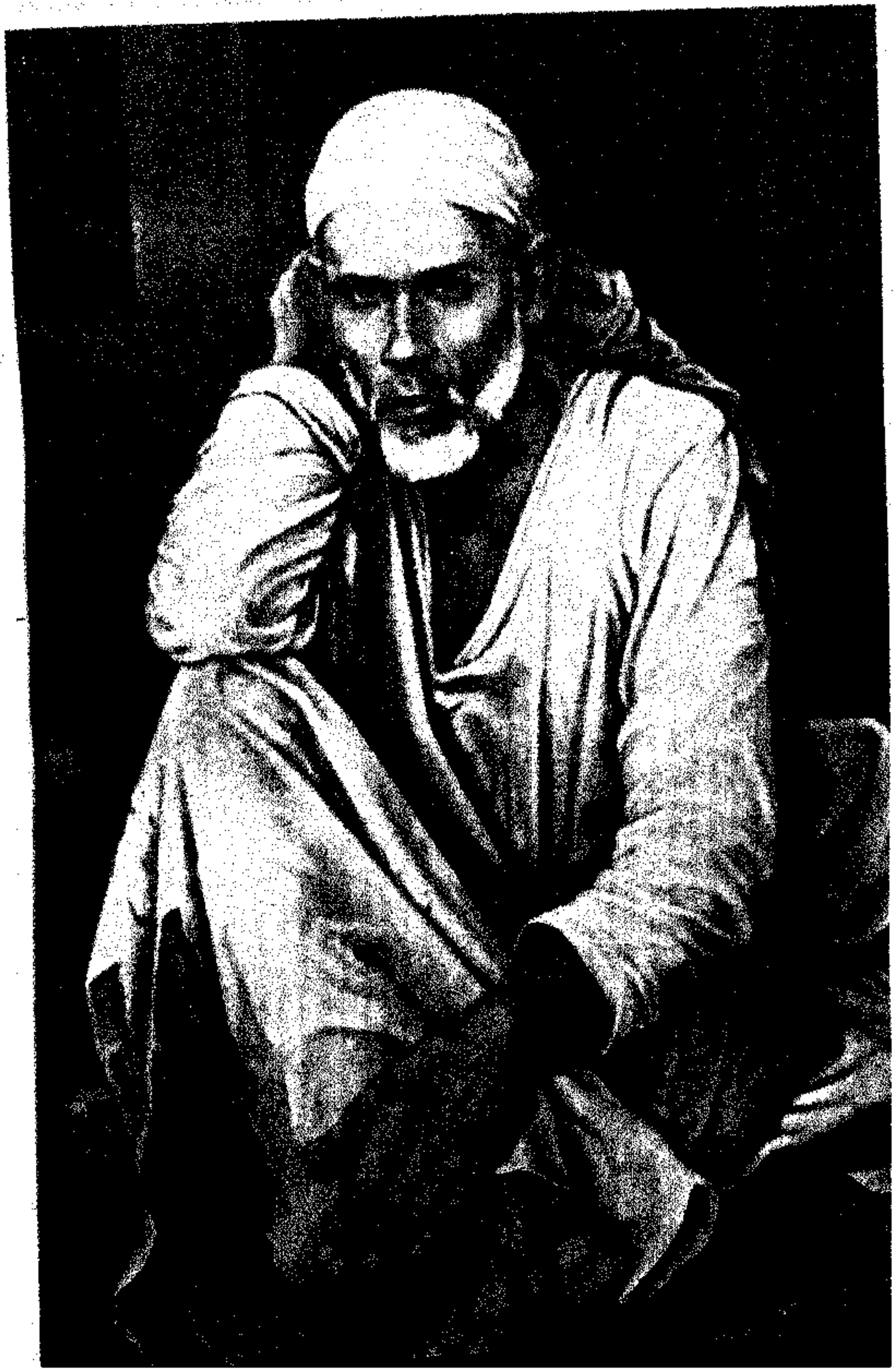

श्रीसाईलीला
ऑगस्ट १९८६

श्री साईलीला

श्रीसाईबाबा संस्थान.
शिरडीचे अधिकृत मासिक

संपादक

श्री. रा. द. बन्ने
कार्यकारी अधिकारी श्रीसाईबाबा संस्थान शिरडी

: कार्यकारी संपादक :

प्रा. सौ. इंदिरा खेर
एम.ए. पी.एच.डी.
(इंग्रजी आवृत्ती)

श्री. सदानंद चेंदवणकर
(मराठी आवृत्ती)

वर्ष ६५ वे] किमत एक रुपया [अंक ५ वा
दूरध्वनीः ४१२ २५ ६१

: कार्यालय :
'साईनिकेतन'', प्लॉट नं ८०४ बी, डॉ. आंबेडकर रोड, दादर, मुंबई- ४०० ०१४.
वार्षिक वर्गणी रु. १०/- (ट.ख. सह) किरकोळ अंक १ रु. फक्त.

श्री साईबाबांच्या संदेशाचा जगभर प्रसार करणे हे श्री साईलीलाचे मुख्य उद्दिष्ट आहे.

श्री साई वाक्सुधा

साधूंचे व्हावें संरक्षण।
असाधूंचे समूळ निर्दळण।
एतदर्थीचि ईश्वरावतरण।
संत हे विलक्षण यापरते॥ ४॥

साधु असाधु संतांसमान।
एक मोठा एक ऊन।
हे जाणेना जयांचे मन।
समसमान उभयां जे॥ ५॥

ईश्वराहूनि संत मोठे।
असाधूंसी आधी लाविती वाटे।
मन जयांचे तिळतिळ तुटे।
प्रेम दाटे दीनार्थ॥ ६॥

भव सागराचे हे अगस्ति।
अज्ञानतमाचे हे गमस्ति।
परमात्म्याची एथेंच वस्ती।
वस्तुतः हे तदभिन्न॥ ७॥

ऐशातील हा साई माझा।
अवतरला भक्तकाजा।
मूर्तिमंत ज्ञानराजा।
कैवल्य तेजाधिष्ठित॥ ८॥

— श्री साई सच्चरित् अध्याय १० वा

सुविचार

औषधे निन्तयेद विष्णुभोजनेच जनार्दनम्।
शयने पद्मनाभं च विवाहे च प्रजापतिम्॥
युद्धे चक्रधरं देवं प्रवासे च त्रिविक्रमम्।
नारायणं तनुत्यागे श्रीधरं प्रियसङ्गमे॥

★

औषध सेवन करताना विष्णूचे, जेवणाचे वेळी जनार्दनाचे, निद्रेच्या समयी पद्मनाभाचे आणि विवाह प्रसंगी प्रजापती विष्णूचे स्मरण करावे. तसेच युद्धात चक्रधर विष्णूचे, प्रवासात त्रिविक्रमाचे, शरीर त्याग करताना नारायणाचे व प्रिय व्यक्तीच्या भेटसमयी श्रीधराचे चिंतन करावे.

या मासिकात प्रकाशित झालेल्या लेखातील मतांशी संपादक सहमत आहेतच असे नाही.

श्री साईलीला — ऑगस्ट १९८६

अनुक्रमणिका

क्रमांक	लेख-कविता शिर्षक	लेखक-कवि नाव	पृष्ठ क्रमांक
१	संपादकीय	—	४
२	संतांची सुवचने	— सौ. नीता जाधव	६
३	आत्मदर्शन म्हणजे अध्यात्मिक सिंधुतील बिंदू	— डॉ. रा.सी. कापडी	७
४	श्री साई गायत्री मंत्र	— डॉ. अ.का. पाठक	११
५	श्रद्धा आणि सबूरी	— प्रा. गिरीश जोशी	१४
६	श्रीबाबांचा लाडका सूरदास	— सौ. उषा अधिकारी	१८
७	बाबांची वीट	— डॉ. सुमन खानवीलकर	२०
८	श्री गुरुपुजा	— शालिनी देसाई	२३
९	श्री साईनाथांची शिरडी	— श्री.सुधाकर एम्. चव्हाण	३४
१०	देवास जागृत करा	— प्रा. र.श्री. पुजारी	३६
११	साई महिमा	— सौ. वसुधा गानू	३८
१२	श्री साईनाथांचा शरणार्थी (१५)	— श्री. विश्वास खेर	३९
१३	साक्षात्कारी स्वप्ने	— श्रीमती ताराबाई मांजरेकर	४२
१४	आरती श्री साईची	— डॉ. सुनंदा कुलकर्णी	४३
१५	खापर्डे यांची शिरडी दैनंदिनी	— साईनंद	४४
१६	साईभक्त श्री. नानासाहेब चांदोरकर	—	४७
१७	संत सावतामाळी बाल साई भक्तांसाठी	—	५६
१८	साईनाम ते गावे	— श्री. गजानन कुळकर्णी	५९
१९	नमस्कार साष्टांग श्री साईबाबा	— श्री. जनार्दन बांदेकर	६०
२०	सर्वज्ञ, सर्वसाक्षी श्री साईबाबा!	— श्री. मधुसूदन अंबाडे	६१
२१	शिरडी वृत्त	—	६४

प्रार्थनेचा महिमा

संपादकीय

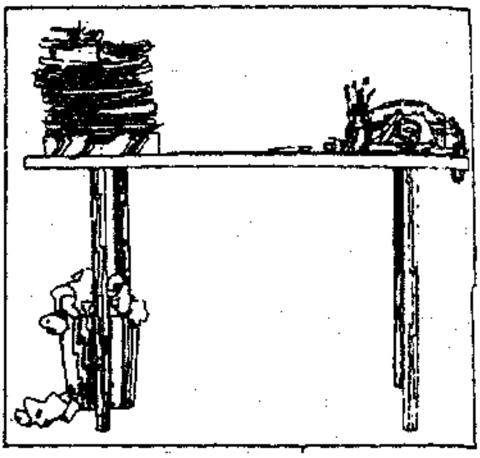

साईभक्तानों तुम्ही साईदेवाची पूजा-अर्चा-पाठ नित्यनेमाने करीत असणार. काही भक्त तर बाबांना नैवेद्य ठेवल्याशिवाय तोंडात पाणीही घेत नाहीत. काहींच्या घरी गुरुवारी किंवा उत्सवप्रसंगी चार मंडळी जमून पूजा-प्रार्थना-आरती करण्याचा परिपाठ आहे. आपल्या दैनंदिन जीवनात आपण या ना त्या रूपात आपल्या इष्ट देव-देवतेची प्रार्थना करतो. त्यामध्ये प्रामुख्याने संकट निवारण हाच हेतू असतो. परमेश्वराने आपल्याला सुखी व समृद्ध ठेवावे हीच प्रार्थना करणाऱ्यांची सदिच्छा असते. काहीजण प्रार्थनेकडे धार्मिक जीवन मार्गाचे एक अंग म्हणून पहातात, तर काही जण आपण आपल्या गरजांची परमेश्वराला आठवण करून द्यावी व त्याचे लक्ष आपल्याकडे वेधावे म्हणूनही प्रार्थना करतात. काही जण तर परमेश्वराची गैरमर्जी ओढवून घेऊ नये ते सूज्ञ माणसास तरी परवडणारे नाही, त्यापेक्षा परमेश्वराचे मर्जीमध्ये राहिलेले बरे अशा मतलबातून तडजोड वृत्तीतून प्रार्थनेकडे बघतात. यापेक्षाही आणखीन एक प्रकारचा समज करून घेणारे काही महाभाग आहेत. त्यांचे असे म्हणणे की एकदा परमेश्वराची प्रार्थना आटोपली की त्याबरोबर मागील काल पर्यंत केलेली सर्व ती पापे नष्ट झाली. नव्या प्रार्थनेनंतर आपण पुन्हा नवीन पापे करण्यास मोकळे झालो. जसे गंगेत स्नान करणारे महाभाग समजतात आपली सर्व आत्तापर्यंतची पापे डुबकी मारल्याबरोबर नष्ट झाली आता गंगा स्नान केल्यावर पुन्हा नव्याने पापकृत्ये करण्यास आपण मोकळे झालो आहोत अगदी तसेच. जुन्या पापांचा आपल्यावर आता कोणताच परिणाम होणार नाही. थोडक्यात सांगायचे म्हणजे आपण प्रार्थना आटोपण्याचे कर्तव्य केलेले आहे आता सत्कर्मांसाठी आपल्याला प्रेरणा व सद्बुद्धी देण्याचे परमेश्वराचेच कर्तव्य नाही का असा त्यांचा सवाल. पण या सर्वांहून एक छोटासाच असा वर्ग आहे की त्यांना परमेश्वराची प्रार्थना करण्यातच रस आहे, आवड आहे.

प्रत्येक धर्मात परमेश्वराची प्रार्थना आहेच आहे. मग तो धर्म पौर्वात्य असो वा पाश्चिमात्य असो. प्रार्थनेचे सामर्थ्य किती आहे हे समजावून सांगणारी पुस्तकेही प्रत्येक धर्मात आहेत. पण भक्तांनो, प्रार्थनेने परमेश्वराची मदत मागणाऱ्या अशा मोठ्या वर्गाची तक्रार आहे की त्यांच्या प्रार्थनेस परमेश्वरी प्रतिसाद मिळत नाही. या उलट सुलट मनप्रवाहामुळे सर्वसामान्य माणूस गोंधळून जातो त्याचा निश्चय होत नाही, तो ढळतो.

पण प्रार्थनेचे महत्व खरोखरच जाणणाऱ्यांची अशी श्रद्धा आहे की प्रार्थनेमुळे आपला त्या सर्वश्रेष्ठ अशा परमेश्वर शक्तीशी संपर्क पोहोचतो, व तो आपल्याला जे वांछिलेले

असते ते तृप्त करण्याची कृपा करते.

काही जणांचा पवित्रा बचावात्मक असतो. त्यात ते परमेश्वराला आपल्या प्रेमाची ग्वाही त्याला देतात व म्हणून आपल्या छोट्याशा विनंतीची कदर करण्याचा मोबदला मागतात. या सौदेबाजी वृत्तीने काहीही उपयोग होत नाही. कारण खऱ्या प्रेमाचा सौदा व व्यापार होऊच शकत नाही. काही भक्तांची मखलाशी उदारतेच्या बुरख्याखाली दडलेली असते. अखिल मानव जातीच्या कल्याणाची त्यात प्रार्थना असते. प्रत्येकाने चांगले असावे, पहावे, कार्य करावे इत्यादी. अर्थात् हे आदर्श आहे यात शंकाच नाही. पण ही अशी प्रार्थना कोठपर्यंत? आपले स्वतःचे क्षेम कुशल ठीक आहे तो पर्यंत. पण आपले क्वचित दुर्दैव सुरू झाले, आजारपण आले, संकटे कोसळली तर हे विशाल हृदय विदीर्ण होते. थोडक्यात पहिल्या प्रार्थनेतील सर्व आर्तता, कळकळ आटून गेलेली असते.

भक्तांनो, आपण प्रार्थना कां करतो? परमेश्वर ही एक शक्ती या जगात आहे. ती सर्व शक्तिमान आहे. त्या शक्तीची कृपा आपल्यावर व्हावी. परमेश्वर उदारधि आहे तो आपली चिंता वाहतो म्हणूनच. या विचारांच्या पार्श्वभूमीकेमुळेच आपण प्रार्थना चिंता करतो. त्याचेशी प्रार्थनेच्या माध्यमातून संपर्क साधण्याचा प्रयत्न करतो. पण हा संपर्क साधण्याच्या पाठीमागे निष्ठा व कळकळ हवीच हवी हे कधीही विसरू नका.

इस्लाम मध्ये पाच वेळा प्रार्थनेच्या वेळा सांगितल्या आहेत. तर हिंदू धर्मात त्रिकाळ संध्येचे प्रयोजन आहे. इतर धर्मात निदान दोनदा-सांजसकाळ प्रार्थनेचे महत्व विषद केलेले आहे. प्रार्थनेच्या या शुभवेळी प्रार्थना करणाऱ्याने आपल्या अंतःकरणाची कवाडे उघडी करून परमेश्वराने त्यात प्रवेश करण्याकरिता आवाहन करायचे, व ती गोष्ट म्हणजे प्रार्थना. प्रार्थना करण्याकरिता शब्द व जुळणी आपणच ज्याने त्यानेच करावयाची असते. प्रार्थना करताना एकचित्तता हवीच हवी.

आंग्ल कवी टेनिसनने या प्रार्थना संबंधात म्हटले आहे की, माणसातील देव व देवातील माणूस ज्या उदात्त क्षणी एकरूप होतात तो क्षण म्हणजे प्रार्थना.

परमपूज्य महात्मा गांधीजी प्रार्थनेच्या संदर्भात म्हणत, "प्रार्थना हे माझ्या जीविताचे व श्रमाचे साफल्य नसून तो त्याचा पाया आहे. मी अन्नावाचून पुष्कळ दिवस राहू शकतो. पण प्रार्थनेवाचून माझा एकही दिवस गेलेला नाही."

असो, पेटणारी एक मेणबत्ती असंख्य मेणबत्या पेटवू शकते व प्रकाशाचा झगमगाट करू शकते. परमेश्वर भक्तीचे, प्रार्थनेचे तसेच आहे. ईश कृपेने ज्याला भक्तिज्ञानाचा लाभ झालेला आहे. प्रार्थनेचे मर्म ज्याला कळले आहे. त्याने हे मर्म न समजलेल्यांना समजावून देण्यात आपले परम पवित्र कर्तव्य आहे हे जाणून ते आचरणात आणण्याचे ठरविले तर श्री साईबाबांच्या तत्वज्ञानाचे पालन केल्यासारखे होणार आहे हे कार्य जो करील त्यावर श्री साईनाथ अक्षरशः प्रसन्न होत रहातील यात शंकाच नको. मात्र हे पवित्र कार्य करीत असतांना दुसऱ्याच्या श्रमाचे, बुद्धिचे, धनाचे अगर भावनेचे कोणत्याही प्रकारे अपहरण होता कामा नये. तरच हे पवित्र कार्य बजावले असे होणार आहे —

।।देव सर्वांठायी वसे। परि न दिसे अभाविकां ।।
।।जळी स्थळी तो पाषाणी भरला। रिता ठाव न कोठे उरला ।।
।।जिकडे पहावे तिकडे देव। अभाविकां दिसे वाव ।।
।।एका जनार्दनी नाही भाव। तंव तया न दिसे देव ।।

संतांची सुवचने

संग्राहिका
— सौ. नीता उल्हास जाधव
सरेकर आळी, महाड.

परमपूज्य गोंदवलकर महाराजांनी लोकांना नामरूपी ईश्वराची भक्ती करण्याचा मार्ग दाखविला. त्यांनी लोकांना सांगितलेली कांही सुवचने —

१) भगवंताच्या नामाशिवाय मला कांही कळत नाही असे ज्याला कळले त्याला सर्व कांही कळले.

२) प्रपंचाची आवड असू नये. पण प्रपंचातील कर्तव्याची आवड असावी. देहाने ते कर्तव्य करावे आणि मनाने मात्र स्वस्वरूपी अनुसंधान ठेवावे.

३) भगवंताच्या देखत आपल्याला करायला लाज वाटणार नाही अशीच कृती आपण नेहमी करावी व नेहमी त्याचे स्मरण ठेवावे.

४) जो नामात राहिला त्याचा वासनाक्षय झाला आणि जेथे वासना संपली तेथे भगवंताची कृपा झाली.

५) देहाने नुसते तीर्थस्नान, पूजापाठ वगैरे करून परमार्थ घडत नाही, आपली वृत्ती भगवंताच्या ठिकाणी चिकटली पाहिजे.

६) भगवंताकडे आपण एकच मागावे की, भगवंता, प्रारब्धाने आलेले भोग येवू दे. पण त्यामध्ये तुझा विसर पडू देवू नकोस.

७) प्रारब्धाने आलेले भोग भोगावेच लागतात पण भगवंताचा पाठिंबा ज्याला आहे तो मागेपुढे सोईंनी भोग भोगू शकतो.

८) कर्तव्याची जाणीव व भगवंताचे अखंड अनुसंधान हेच सर्व पोथ्यांचे सार आहे.

९) झाडाच्या मुळांना पाणी घातले की त्याच्या सर्व भागांना ते पोचते. तसे भगवंताचा विसर न पडू दिला तर सर्व कांही व्यवस्थित होते.

१०) भगवंताचे अनुसंधान आणि अखंड नामस्मरण या शिवाय दुसरी कोणतीही गोष्ट प्रिय नाही. म्हणून आपल्या हृदयामध्ये अखंड नामाची ज्योत तेवत ठेवा.

आत्मदर्शन म्हणजे आध्यात्मिक सिंधुतील बिंदू

डॉ. रा. सी. कापडी
एम. बी. बी. एस्
राजारामपुरी, कोल्हापूर

तद्विद्धि प्राणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया।
उपदेक्ष्यंति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्व दर्शिनः (अ.४-३४)

वरील उपदेशात सांगितल्याप्रमाणे आत्मसाक्षात्कारी लोक ज्ञानाचा उपदेश करतात. ज्ञानाचा म्हणजे आत्मज्ञानाचा उपदेश करतात.

पण ही शेवटची पायरी आहे. त्याच्या अगोदर साधकाला आत्मदर्शन व्हायला पाहिजे. आत्मदर्शन आणि आत्मसाक्षात्कार या दोन शब्दात फरक आहे. आत्मसाक्षात्कार व्हायला फार सायास पडतात. संतांचे दर्शन घेऊन, त्यांना नमस्कार करून, त्यांना प्रश्न विचारून त्यांची सेवा करून, जेंव्हा साधक गुरूच्या कसोटीला उतरतात, तेंव्हा गुरू भक्तावर प्रसन्न होऊन त्यांना आत्मसाक्षात्कारी बनवितात. या क्रियेला शक्तिपात म्हणतात. सर्व संतांची म्हणजे सद्‌गुरूची शक्तिपात करण्याची क्रिया सारखी नसते. कोणी स्पर्श करून, कोणी मस्तकावर वरदहस्त ठेवून, कोणी दृष्टीक्षेपाने, कोणी स्वप्नात येऊन शक्तिपात करतात. रामकृष्ण परमहंसांनी स्वामी विवेकानंदाला नुसत्या स्पर्शाने शक्तिपात केला. सिद्धरूपानी परमपूज्य माताजी कलावती देवीला वरदहस्त ठेवून काही प्रहर समाधी अवस्थेत ठेविले. तुकाराम महाराजांना स्वप्नावस्थेत गुरूचा सदुपदेश झाला.

सद्‌गुरूच्या कृपेने आत्मसाक्षात्कारी झालेले महात्मे पूर्वजन्मीच्या पुण्याईने तात्काळ त्या अवस्थेत पोहचतात. जमीन तयार झालेली होती. बी पेरण्याचा अवकाश, पर्जन्याच्या नुसत्या शिडकाव्याने रोप दिसायला लागते. गुरूच्या स्पर्शाचे नुसते निमित्त ठरते. पण असे लोक विरळा!

शिर्डीच्या साईबाबांना एका भक्ताने विचारले, आत्मज्ञान म्हणजे काय? लगेच त्याला उत्तर मिळाले, "मी देह नसून हृदयस्थ परमेश्वर आहे. त्याचे ज्ञान होणे म्हणजेच आत्मज्ञान."

हुबळीच्या सिद्धारूढांना एका शिष्याने "तुम्ही हृदयस्थ परमेश्वर म्हणजे आत्मा असे वारंवार सांगता. पण तो कोणाला दिसत नाही. "देव कसा कोठे आहे, हे ठाऊक न तुला मला।" असे एक कवी म्हणतो, तरी कृपया त्याची प्रचिती तुम्ही आम्हाला करून दिलीत, तर आमचे समाधान होईल."

सिद्धारूढ म्हणाले, "तुमचे वडील तुम्ही पाहिले आहेत काय?" "होय" "तुमचे आजोबा" "होय" तुमचे "पणजोबा" "नाही". "मग ते होते हे कशावरून समजतां?" "वडीलांच्या सांगी वरून" "मग वडीलांच्या शब्दावर तुम्ही विश्वास ठेवता ना?" "होय" तशी आध्यात्मिक मार्गाने वाटचाल सुरू झाल्यावर कोणावर तरी श्रद्धा ठेवली पाहिजे. तुमच्या अंगावर आताच गार वाऱ्याची झुळूक लागली. अंग थरारले. ते कशाने विचारले असता? तुम्ही काय सांगाल? "वाऱ्याने" वारा तुम्ही पाहिला आहे काय? "नाही"

असे असून सुद्धा तुम्ही वाऱ्यावर विश्वास ठेवता ना? मग साधुसंत सांगतील त्यावर विश्वास ठेवायला नको का? सद्गुरूंच्या शब्दावर श्रद्धा ठेवून तुम्हाला वाट पहावयास् पाहिजे. लगेच निर्णायक उत्तर मिळणार नाही. शिर्डीच्या साईबाबांची "श्रद्धा" आणि सबूरी हे दोन शब्द वेद वाक्याप्रमाणे प्रसिद्ध आहेत.

"श्रद्धा" म्हणजे विश्वास आणि "सबूरी" म्हणजे वाट पहाणे. एकदम उतावीळ न होणे. श्रद्धा हा दोन अक्षरी शब्द आहे पण त्याचे सामर्थ्य महान आहे. चार वेदांची सुद्धा अशी महान वाक्ये आहेत. अयमाया ब्रह्म! (अथर्ववेद), प्रज्ञान्मानंद ब्रह्म (ऋगवेद), अहं ब्रह्मासि (यजुर्वेद), तत्वमसि (सामवेद)

वरील महावाक्यावर आपण हिंदु लोक श्रद्धेने विश्वास ठेवतो. तसेच आत्मा म्हणजे चैतन्य. सर्व प्राणीमात्राची हालचाल ज्याने होते ते चैतन्य!

या आत्म्याची म्हणजे चैतन्याची ओळख करून घ्या — घ्यायला सद्गुरूला शरण गेले पाहिजे. सद्गुरूच्या कसोटीला तो पूर्णपणे उतरला पाहिजे. पूर्व पुण्याईचे गाठोडे बरोबर आणलेले असेल तर ह्या गोष्टी चटकन घडून येतात. नाहीतर अपार कष्ट पडतात.

जे ज्ञानाचा कुरूण, सेवा हा दार वंटा।
तो स्वाधीन करी सुभरा ओळंगोनी। (ज्ञानेश्वरी)

सद्गुरू ज्ञानाचे माहेर-घर आहे. सेवाधर्म हा त्या घराचा उंबरठा आहे. तो सेवाधर्माने तू आपल्या स्वाधीन करून घे.

सेवा कशी करायची हे पण ज्ञानोबाराय माऊलीने सांगितले आहे.

तनु मनु जिवे चरणाशी लागावें।
अगर्वता करावें हास्य सकळ

सातारा जिल्ह्यातील ब्रह्मचैतन्य महाराज म्हणजेच गोंदवलेकर महाराज यांनी अगदी लहान वयात आपल्या गुरूची तुकामाईची सेवा कशी केली हे पहाणे मनावर ठसणारी गोष्ट आहे. एकदा तुकामाईने गोंदवलेकरांना रानात लाकडे जमा करण्याच्या निमित्ताबरोबर घेतले. जाता जाता वाटेवर एक वडाचा प्रचंड वृक्ष आढळला. त्यावर चढून वडाची पाने काढण्यास गुरूनी सांगितले. शिष्याने वर चढून शेकडो पाने खाली टाकली. पानांच्या देठातून चीक टपटप गळू लागला. ते पाहून गुरू म्हणाले "अरेरे! हे काय केलेस तो वृक्ष रडत आहे. ती सगळी पानं गोळा कर आणि होती तशी पूर्ववत चिकटून लाव. शिष्याने हूं की चूं न करता ती सर्व पाने गोळा केली आणि पूर्ववत चिकटून लावली. आश्चर्य असे की ती पाने जागच्या जागी इतकी बेमालूम चिकटली की ती तोडलेली होती हे सुद्धा कोणाला कळणार नाही.

या एकाच गोष्टीवरून दोन गोष्टी घडून आल्या. शिष्य गुरूच्या परीक्षेला उतरला आणि शिष्याला गुरूबद्दल आदर द्विगुणीत झाला. अगर्वता दास्य कसे करायचे हे कळून येईल.

आत्म्याची ओळख ज्ञानोबा रायाने हरीपाठ अभंग मध्ये पूर्णपणे करून दिली आहे.

समबुद्धि घेतां समान श्रीहरी।
रामदमावरी हरी आला॥
सर्वांघरी राम देहादेही एक।
सूर्य प्रकाशक सहस्त्र रश्मी॥

व्यापक दृष्टीने पहाता सर्व प्राणीमात्रात आत्मा म्हणजे ईश्वराचा अंश एकच आहे. अनेक घट पाण्याने भरून दोन प्रहरी उन्हात ठेविले, तर सूर्याचे पडलेले प्रतिबिंब एकच आहे असे दिसून येईल. तसे देहादेही म्हणजे सर्व प्राण्यांच्या देहात चैतन्य म्हणजे आत्मा एकच आहे. रामादमावरी हरी झाला. सर्व मनोंद्रिये आणि कर्मेंद्रिय यावर जर जय मिळविला तर तो मानव प्रत्यक्ष परमेश्वराच्या रूपात दिसेल.

देहादेही एक यावर भाष्य करताना साईबाबांनी

आत्मौपम्येन सर्वत्र समं पश्यति योऽऽर्जुन।
सुखं वा यदिवा दुःख स योगी परमोमतः (गीता ६/३२)

या गीतावचनावर प्रात्यक्षिक करून दाखविले.

साईबाबांच्या दरबारात 'लक्ष्मीबाई' या नावाची बाई अकस्मात आली. तिच्याकडे पाहून बाबा म्हणाले "लक्ष्मी! मला भूक लागली आहे. हे शब्द बाबांच्या तोंडून बाहेर पडताच लक्ष्मीबाई म्हणाली" थांबा बाबा! आताच भाकऱ्या भाजून आणते. थोड्याच वेळात बाई ताज्या भाकऱ्या भाजून वर झुणका ठेवून आली. ताट बाबांच्या पुढे ठेविले. बाबांच्या पायाशी एक कुत्रा भुकेने निपचित पडलेला होता. त्याच्यापुढे ते भरलेले ताट साईबाबांनी सरकविले. त्या कुत्र्याने ताटातील वस्तुवर अधाशाप्रमाणे यथेच्छ भूक भागविली. हे कृत्य पाहून लक्ष्मी म्हणाली — "बाबा! हे काय केलेत? एक चतकोर तुकडा तरी घ्यायचा होता?" ती कष्टी झालेली पाहून बाबा म्हणाले "लक्ष्मी तू कष्टी होऊ नको. त्या कुत्र्याची आणि माझी भूक एकच आहे. तो संतुष्ट झालेला पाहून मला समाधान झाले. माझी भूक शमली." सुख|दुःख भूक तहान मानवाप्रमाणे सर्व प्राण्यांना सारखीच लागते.

वरील विवेचनावरून आत्मा देहादेही आहे हे सिद्ध झाले. परंतु त्याचे दर्शन कसे घडावे?

मुंबई येथील जोगेश्वरीच्या गणेशपुरी आश्रमातील स्वामी मुक्तानंद हे ध्यान समाधीत गेल्यावर त्यांना जे आत्मदर्शन होई त्याचे वर्णन त्यांनी चित्तशक्ती विलास या पुस्तकात खालील प्रमाणें केले आहे त्यावरून आपणास कांही बोध होतो काय ते पाहू.

ध्यान करतां करतां नासाग्री किंवा दोन भ्रूकटीच्या मध्ये चित्र स्थीर होताच अनेक रंगाची वलये दिसतात. अगदी बाहेरील वलय रक्तवर्णाचे असून ते बरेच विस्तृत असते. त्याला त्यांनी रक्तेश्वरी हे नाव दिलेले दिसते. हे वलय स्थूल देहाचे प्रतीक आहे. त्याच्या आत श्वेतेश्वरी (श्वेत रंगाचे) वलय दिसते. ते सूक्ष्म देहाचे प्रतीक होय. त्याच्या आत कृष्णेश्वरी (कारण देहाचे प्रतीक), नंतर पितेश्वरी, निलेश्वरी (महाकारण) अशी आत आत वलये दिसतात. निलेश्वरीच्या आत मधोमध अगदी लहान, तिळा एवढा नील बिंदू किंवा ज्योतीबिंदू दिसतो." हा बिंदू सुरवातीला क्षणात दिसतो, क्षणात नाहीसा होतो. तुकाराम महाराजांनी खालील अभंगात 'हरीहराच्या मूर्ती। बिंबल्यात येती जाती' असे म्हटले आहे.

तिळा एवढे बांधिले घर। आंत राहे विश्वंभर ॥१ ॥
तिळा इतके बिंदुले। तेणें त्रिभुवन कोंदाटले ॥२ ॥
हरीहराच्या मूर्ती। बिंबल्यांत येती जाती ॥३ ॥
तुका म्हणे हे बिंदुले। तेणें त्रिभुवन कोंदाटले ॥४ ॥

ज्ञानदेव माऊलीने निल बिंदू बद्दल म्हटले आहे —

डोळ्याची पहा डोळा। शून्याचा शेवट ॥
नील बिंदु नीट नीट लखलखती ॥१ ॥
विसावें नाले, घातलें चैतन्य तेथें।
पाहे पहा निरूते। अनुभवें ॥२ ॥
पार्वती लागी आदीनाथ दानिले।
ज्ञानदेवा फावले निवृत्ती कृपा ॥३ ॥

अर्थ — आपल्या नयनाचाही नयन जेथे शून्याचा शेवट होतो तोच निलबिंदू। तेथे चैत्यनाला विश्रांती मिळते. नीलबिंदू! हेंच चैतन्य आत्म्याचे परमस्थान आहे. अनुभवलेले हे गुप्त रहस्य शंकराने पार्वतीला सांगितले आहे ज्ञानोबाराय माऊली म्हणते सद्‌गुरू निवृत्ती नाथाच्या कृपेने मी ते पाहिले.

ज्ञानदेवाला सुद्धा गुरूच्या कृपेशिवाय ते दिसले नाही. म्हणून गुरूकृपा होईपर्यंत हरीहराच्या मूर्ती बिंबल्यात येती जाती. हे रहाट गाडगे मानवाला गुरूकृपा होईपर्यंत अनेक जन्म असेच चालणार आहे.

शिर्डीच्या परमपूज्य साईबाबांनी

तद्विद्धि प्रणिपातेन परि प्रश्नेन सेवया। (अ. ४/३४)

या श्लोकावर ज्ञानावर आलेले भाष्य केल्याप्रमाणे अज्ञानाचे टरफल झाडून टाकल्याशिवाय अंतरात्माच्याची ओळख पटणार नाही. याच्यावर

द्वैताची झाडणी। गुरूवीण ज्ञान। तया कैंचे कीर्तन।
घडेल नामी। (हरीपाठ अभंग)

आत्मज्ञान झाल्यावर ज्ञानी लोकांना आत्मसाक्षात्कारी लोकांना सर्वज्ञान करतल आमलका प्रमाणे सहज साध्य होते.

साईबाबा कलीयुगातील अवतारच असल्यामुळे ते 'एकेन ज्ञानेन सर्वदा विज्ञान भवति' असे आहेत.

त्यांचा उपदेश न्यायरत्न दाभोलकरांच्या सच्चरित या ग्रंथात भरगच्च भरलेला आहे. त्यातील दररोज एक तरी अध्याय निदान कांही ओव्या वाचण्याचा परिपाठ ठेवावा.

जयासि वाटें सुखाचे असावे।
तेणे आत्मरूप ओळखावे।
स्वजनही सगळे त्यागावे। दुःखमूळ जे ॥
सद्‌गुरूशी शरण जावे।
आपले मूळरूप ओळखावे।
आनंद साम्राज्यपदी वसावे। हाचि परमार्थ ॥

श्री साई-गायत्री मंत्र

— डॉ. अ. का. पाठक
पाठक निवास, [illegible]

श्री गायत्री-मंत्र हा विश्वातील सर्व मंत्रांचा चक्रवर्ती सम्राट आहे. सर्व [illegible] मंत्राचा प्रथम क्रमांक आहे. आर्यांच्या देव-देवतांमध्ये सूर्याला महत्वाचे स्थान [illegible] जीव सृष्टीच्या दृष्टीकोनातून सूर्याचे स्थान प्रथम क्रमांकाचे आहे. सर्वश्रेष्ठ [illegible] मुनी, ब्राम्हण वगैरे सर्व आर्य श्री सूर्यास स्नानानंतर प्रथम अर्घ्य [illegible] तर जगात जीव सृष्टी निर्माणच होणार नाही. जीवसृष्टी नसेल तर मानवाची [illegible] होऊ शकणार नाही. आर्यांना विज्ञान अवगत होते. ज्ञात होते. सुविद्य, सुसंस्कृत [illegible] सूर्य देवतेस प्राधान्य दिले. आजही सकाळी उठून प्रथम सूर्याचे दर्शन व [illegible] घेऊन सुसंस्कृत भारतीय दिनचर्येची सुरवात करतो, व प्रार्थना करतो.

कराग्रे वसते लक्ष्मी
करमध्ये सरस्वती
करमूले तु गोविंदम्
प्रभाते कर दर्शनम्॥

'कर' म्हणजे सूर्य व 'कर' म्हणजे हात असे दोन्ही अर्थ या प्रार्थनेत [illegible] आहेत. सूर्याचे अत्यावश्यक महत्व ओळखून आर्यांनी गायत्री मंत्राची रचना केली आहे. श्रेष्ठ आर्य, महर्षि विश्वामित्रांनी गायत्री मंत्राची रचना केली आहे. प्रती सृष्टी [illegible] करण्याची क्षमता असलेल्या विश्वामित्रांनी गायत्री मंत्राची रचना केली आहे.

महर्षी विश्वामित्रांनी ब्रह्मर्षी वशिष्ठांनी सरतेशेवटी ब्रह्मर्षीची उपाधी प्रदान केली. [illegible] देवर्षी नारद, ब्रम्हर्षी वशिष्ठ तद्वत् महर्षी विश्वामित्र सुप्रसिद्ध आहेत. विश्वामित्र [illegible] होते. आर्यांचे सर्वात मोठे चक्रवर्ती सम्राट राजे होते. प्रखर बुद्धीमान व [illegible] होते. त्यांना ज्ञान, विज्ञान व आत्मज्ञानाची गोडी लागली. त्यांनी राज्यपदाचा [illegible] व तपश्चर्येस सुरवात केली. प्रती सृष्टी निर्माण केली. महर्षीपद प्राप्त केले. [illegible] आर्यश्रेष्ठ व ऋषीश्रेष्ठ विश्वामित्रास ऋषी समुदाय ब्रह्मर्षी पद प्रदान करण्यास [illegible] नाहीत.

ब्रम्हर्षि वशिष्ठांनी श्रीरामास सर्व ज्ञान, विद्या, कला, शिकविल्या [illegible] 'योगवाशिष्ठ'ही शिकविले. पण अनार्य चक्रवर्ती शिवभक्त रावणास [illegible] श्रीरामात निर्माण होणे आवश्यक होते. धनुर्विद्या पारंगत व आत्मज्ञानी [illegible] श्रीरामात जागृत करणे अत्यावश्यक होते. यास्तव श्रीरामाची [illegible] सर्वज्ञान, १४ विद्या, ६४ कला, विज्ञान, आत्मज्ञान देऊन श्रीरामास पूर्ण [illegible] देवत्व निर्माण करण्याची किमया विश्वामित्राने केली. ब्रम्हर्षीपद श्रीरामास [illegible] विश्वामित्राने श्री गायत्री मंत्राची निर्मिती केली. श्रीरामांना पूर्णत्व [illegible] विश्वामित्रास ब्रम्हर्षी पद प्राप्त झाले नाही. यास्तव संतप्त विश्वामित्राने गायत्री [illegible]

गायत्री मंत्र निर्माण करून विश्वामित्राने प्रती सृष्टी निर्माण केली. ब्रम्हदेवास ते आव्हान वाटले. ब्रम्हदेव गायत्री मंत्राचा द्वेष करू लागले. त्यांनी गायत्री मंत्राला शाप दिला. आणि वशिष्ठांना वाटले की आता विश्वामित्र आपल्यापेक्षा वरचढ होतील. गायत्री मंत्राच्या सामर्थ्याने विश्वामित्र सर्वश्रेष्ठ होतील. विश्वामित्र क्षत्रिय आहेत. ते ब्राम्हण नाहीत विश्वामित्र आपल्यापेक्षा श्रेष्ठ होतील. तेंव्हा गायत्री मंत्राचे सामर्थ्य कमी केले पाहिजे. यास्तव वशिष्ठांनी गायत्री मंत्राला शाप दिला. अशा तऱ्हेने गायत्री मंत्रास विश्वामित्र, ब्रम्हदेव तथा वशिष्ठांनी शाप दिले आहेत.

ॐ सत्यं सत्यलोक पुरुषं। एवं ब्रम्हशाप द्विमुक्ता भव॥
ॐ स्व. स्वर्लोकं पुरुषं। त्वं वसिष्ठ शाप द्विमुक्ता भव॥
ॐ गायत्रीत्रय तर्पयामि। त्वं विश्वामित्र शापा द्विमुक्ता भवं॥

गायत्री मंत्र पठणापूर्वी गायत्री मंत्राच्या तीन शापांतून मंत्रास मुक्त करावे लागते. शापमुक्ती नंतर गायत्री मंत्राचा जप केल्यास शक्ति, सामर्थ्य, सिद्धी, प्राप्त होते गायत्री मंत्र हा शास्त्रशुद्ध मंत्रराज आहे. त्याचे पठणही शास्त्रशुद्धतेने करावे लागते.

माझ्यामते ब्रम्हदेव, वशिष्ठ व विश्वामित्रांनी मूळ गायत्री मंत्राचे सामर्थ्य वाढविण्यासाठी व मंत्रास शुद्ध करण्यासाठी योग्य सुधारणा केल्या असाव्यात. त्यांनी मूळ गायत्री मंत्राची टीका करून त्यात सुधारणा केल्या असाव्यात. सरते शेवटी विश्वामित्रांनी टीका ऐकल्यावर स्वतः तप-साधनेने गायत्री मंत्रास सुधारणा केली आहे. थोरामोठ्यांची मनेही मोठी असतात. आपण पुराणात वाचतो की रागाच्या भरात शाप देतात व काही कालानंतर विनंती केल्यावर उःशाप दिला जातो. त्याप्रमाणे ह्या श्रेष्ठ तपस्व्यांनी रागाने टीका केली व मग सुधारणा सुचविल्या असाव्यात. मग सुधारित, शुद्ध गायत्री मंत्राची निर्मिती करून विश्वामित्राने तप-साधना वाढविली आणि ब्रम्हर्षी पद प्राप्त केले. महर्षि विश्वामित्रांची सर्वश्रेष्ठ निर्मिती गायत्री मंत्र आहे. हा पहा श्री गायत्री मंत्र —

ॐ भुर्भुवः स्वः (मंत्रारंभी १ वेळा म्हणावे)
ॐ तत्सर्वितुवरेण्यं। भर्गो देवस्य धीमही।
धियो योनः प्रचोदयात्॥

अर्थ — जो सूर्य आमच्या बुद्धिला प्रेरणा देतो त्याच्या सर्वश्रेष्ठ तेजाची आम्ही उपासना करतो.

ॐ भूः, ॐ भवः, ॐ स्वः, ॐ महः, ॐ जनः,ॐ तपः, ॐ सत्यम् या सात व्या हती आहेत. त्या फक्त एक वेळ गायत्री मंत्रापूर्वी प्राणायामाच्या वेळी म्हणतात. 'ॐ भुर्भवः स्वः' या व्याहती गायत्री मंत्राच्या जपाच्या आरंभी म्हणतात. मग मंत्राचा जप करतात. गायत्री मंत्राची अक्षरे २४ आहेत. बारा दुणे चोवीस होतात. २४ अक्षरांचा मंत्र तयार करण्यात विज्ञान व गणित शास्त्राचा संबंध असावा. प्रत्येक शास्त्राचा उपयोग करून मंत्र शास्त्रशुद्ध करण्यात आला आहे. गायत्री मंत्रराज सामर्थ्यशाली आहेच त्याशिवाय हा मंत्र हजारो वर्षे लोकमताच्या शिखरावर आहे. यास्तव तपस्वी तथा सामर्थ्यशाली भक्तांनी आपल्या लाडक्या देवदेवतांचे गायत्री मंत्र निर्माण केले आहेत. हे देव देवतांचे गायत्री मंत्र जनतेस सुप्रसिद्ध झाले आहेत.

श्री गायत्री मंत्रानंतर विविध देव देवतांचे गायत्री मंत्र निर्माण झाले. त्यापैकी काही मंत्र वाचकांच्या माहितीसाठी येथे सादर करतो. सर्वप्रथम श्री गणेशाचा गायत्री मंत्र सादर करतो कारण प्रथम श्री गणपतीचे पूजन करण्याचा परिपाठ भारतात आहे —

ॐ अेकदंताय विद्महे।
वक्रतुंडाय धीमहि।
तन्नो दन्ती प्रचोदयात्॥
ॐ नारायणाय विद्महे।
वासुदेवाय धीमहि।
तन्नो विष्णुः प्रचोदयात्॥
ॐ देन्यै ब्रम्हण्यै विद्महे।
महाशक्त्यैच धीमहि।
तन्नो लक्ष्मी प्रचोदयात्॥
ॐ दिगंबराय विद्महे।
अवधूताय धीमहि।
तन्नों दत्त प्रचोदयात॥

वरील विविध गायत्री मंत्र अभ्यासिल्यावर खालील (१) गायत्री मंत्र २४ अक्षरांचा असावा (२) प्रथम पंक्ती शेवटी विद्महे आणि द्वितीय पंक्ती शेवटी 'धीमही' शब्द अत्यावश्यक आहेत. (३) तिसऱ्या पंक्तीत सुरवातीला 'तन्नो' व शेवटी 'प्रचोदयात्' शब्द आवश्यक आहेत. (४) प्रत्येक पंक्तीत ८ अक्षरे व अशा ३ पंक्ती असाव्यात. (५) प्रत्येक पंक्तीत आराध्य दैवताचे नाव असावे.

जसे (i) दिगंबर, अवधूत, दत्त
(ii) नारायण, वासुदेव, विष्णु

हे पाच नियम लक्षात घेऊन जी व्यक्ती साधक, तपस्वी, आत्मज्ञानी तथा साईभक्त आहे अशी श्रेष्ठ व्यक्ति श्री साई गायत्री मंत्र निर्माण करू शकेल व त्या गायत्री मंत्राची साधना सफल होईल. त्याचप्रमाणे त्या साई गायत्री मंत्रावर टीका करण्याचा अधिकार वशिष्ठ, ब्रम्हदेवाप्रमाणे ज्ञानी व्यक्तीस रहातो. त्या टीकेनुसार श्री साई गायत्री मंत्रात सुधारणा यथायोग्य रित्या करावी. गायत्री मंत्र हा शास्त्रशुद्ध मंत्र आहे. हे माझे नम्र विवेचन अपूर्ण असू शकते त्यावर जाणकारांनी आपले भाष्य जरूर व्यक्त करावे.

२, ३ फेब्रुवारी, १९८६ रोजी लेखक कवी सम्मेलनात अनेक विद्वान साईभक्त लेखक कवींच्या बरोबर चर्चा करण्याची संधी मिळाली. त्यावेळी श्री साईबाबा संस्थानच्या कार्यालयाचे ज्येष्ठ अधिक्षक श्री. पाठक म्हणाले की श्री साईलीला मासिकात श्री साई-गायत्री मंत्र पूर्वीच प्रसिद्ध झाला आहे. काही साई भक्तांनी ही माहिती सत्य असल्याचे सांगितले व खाली श्री साई-गायत्री मंत्र नमूद केलेला सांगितला —

ॐ श्री साईनाथाय विद्महे।
गुरूदेवाय धीमहि ।
तन्नो साई प्रचोदयात॥

साई भक्त लेखक-कवींच्या बरोबर चर्चा केल्यावर खालील श्री साई-गायत्री मंत्र निर्माण झाला —

ॐ श्री साईरामाय विद्महे।
साईरामाय धीमहि ।
तन्नो साई प्रचोदयात॥

सम्मेलन प्रसंगी चक्रमुद्रित प्रती खाजगीरित्या वाटल्या गेल्या त्यामध्ये खालील मंत्र नमूद केला होता.

ॐ श्रद्धासबुरी विद्महे।
द्वारकामाई धीमहि ।
तन्नो साई प्रचोदयात॥

मी वर नम्रपणे ५ मुद्दे कस लावण्यासाठी सुचविले आहेत. पण श्री साई गायत्री मंत्र निवडण्याचे व निर्माण करण्याचे कार्य श्रेष्ठ, तपस्वी, विद्वान साईभक्तांनी श्री साई आज्ञेने करायचे आहे. मी फक्त श्री साईगायत्री मंत्राबाबत माहिती वाचक-साईभक्तांसाठी सविनयतेने ह्या लेखात सादर केली आहे. श्री साई गायत्री मंत्र हा शास्त्रशुद्ध असावा. श्री. गायत्री मंत्र हा मंत्रांचा बादशहा आहे. मंत्रांचा शहेनशहा आहे. यास्तव शास्त्र शुद्धता पहाणे आवश्यक आहे केवळ भावना विवशतेने मंत्र निर्मिती करू नये. श्री साईनाथ आज लाखो, करोडो भक्तांचे आराध्य दैवत आहे. यास्तव सर्वमान्य, विद्वतमान्य व साईभक्त मान्य असा शास्त्र शुद्ध श्री साई गायत्री मंत्राची रचना करणे अत्यावश्यक आहे. श्री साईभक्त व साधकांचा तो महान साई-गायत्री मंत्र सिद्ध-चिंतामणी ठरेल.

जय साईराम। जय साईशाम.

श्रद्धा आणि सबूरी

— प्रा. गिरीश जोशी
घाटकोपर मुंबई

साईबाबांच्या भक्तांना ह्या वरील शब्दातील सामर्थ्याची कल्पना आहेच. बाबांच्या शिकवणुकीचा हा गाभाच आहे. ह्या दोन शब्दांच्या प्रभावाने सबंध जीवनाला निश्चितपणे एक वेगळे वळण मिळू शकते.

मनुष्य हा नियतीच्या हातातील एक कळसूत्री बाहुले आहे. नियतीच्या इच्छेप्रमाणे त्याचे आयुष्य आकारत जाते. सागरातील एका लाटेने ज्याप्रमाणे दोन ओंडके एकत्र

येतात व दुसऱ्या लाटेने दूर होतात त्याप्रमाणे योगायोगाने भरलेले हे मानवी आयुष्य, अतिशय चंचल, अतर्क्य व अनाकलनीय असे हे जीवन स्थिर, सुबक, सुसह्य, तर्क्य आणि आकलनीय केवळ सत् श्रद्धेने होऊ शकते. सत् श्रद्धा हे मानवी जीवनाचे एक आवश्यक अंग आहे. प्रयत्नपूर्वक जीवनमार्गक्रमण करीत असताना श्रद्धेच्या आधारानेच आपण तिला सुलभ करू शकत असतो. श्रद्धेतूनच स्थिरतेचा उदय होतो. विनिततेचा जन्म होतो. श्रद्धा मग ती बुद्धीवर असो वा भक्तीवर असो, तर्कावर असो वा मनगटाच्या ताकदीवर असो त्याविना जीवनाला पूर्णत्व येत नाही.

प्रारंभी अशक्य असे वाटणारे कार्य श्रद्धा बळावरच यशस्वी होऊ शकते. खिलजीच्या स्वाऱ्यांनी खिळखिळा झालेला महाराष्ट्र देश वारकरी पंथामुळे धर्मजागृत होऊन एका श्रद्धेने तगू शकला. खुद्द वारकरी संप्रदायातही त्याकाळी तुकारामानंतर नाव घेण्याइतका मोठा संत झाला नसला तरी सर्वसामान्य माणसांनीच तो पंथ व समाज जगविला आणि जागविला. 'मुखी नाम हाती मोक्ष' अशी शिकवण देत देत, प्रपंचाचा त्याग न करता, अंगीकृत कर्तव्ये न टाळता जर आस्तिक बुद्धीने हरीस्मरण केले तर हा भवसागर आपण निश्चितपणे पार करू शकतो ही जाण त्यांनी निर्माण केली. प्रवृत्ती व निवृत्तीची सांगड घातली.

अज्ञानी, अशिक्षित, अर्धपोटी जनतेला हाताशी धरून बलाढ्य बादशाहांना शिवाजी महाराजांनी नमविले. एकट्या शिवाजीला विशेषतः प्रारंभी द्रव्यबळ नसताना हे कार्य करणे अतिशय अवघड होते. परंतु त्यांना त्यांच्यावर आणि स्वराज्यावर श्रद्धा ठेवणारी जी माणसे भेटली त्यातून स्वराज्याचे एक स्वप्न साकार झाले. प्रत्यक्षात आले.

ज्यांच्या साम्राज्यावरचा सूर्य कधीही मावळत नाही अशा बलाढ्य ब्रिटीशशाहीलाही गांधींजींनी आपल्या असंख्य अनुयायांच्या सहाय्याने, सत्याग्रहाच्या लढ्याने नमविले. बेचाळिसच्या सोनेरी दिवसांत प्रत्येक भारतवासी एका भव्य दिव्य कटरचनेने भारून गेला होता. नेत्यांच्या आदेशाला त्याने श्रद्धापूर्वक साथ केली. म्हणूनच तो लढा यशस्वी होऊ शकला. आपल्याला स्वातंत्र्य प्राप्त झाले.

सर्वसामान्य मानवी आयुष्यातही असे अनेक प्रसंग येतात की आपल्याला काही वेळा नेमके काय करायचे हे सुचत नाही. आपत्ती ह्या एकदम अचानकच येतात. पण त्या ओलांडायला जर श्रद्धाबळ आपल्याकडे असेल तर त्या आपण सुखेनैव पार करू शकतो. पर्वताएवढे दुःख असलेल्या संसारात हे दुःखरूपी पहाड ओलांडायला मदत करते ती श्रद्धाच. 'जगी सर्व सुखी असा कोण आहे'? ह्याचे उत्तर सामान्यतः नकारार्थीच येते. जरी सुख व दुःख हे मानण्यावर असले तरी सुख व दुःख भोगताना मनाची संतुलित अवस्था श्रद्धा निर्माण करते. सुखाने फुगून न जाता व दुःखाने खचून न जाता सारासारपणे जीवनाला सामोरे जाण्याची शिकवण श्रद्धाच मानवी मनात निर्माण करते. श्रद्धा मग ती सगुणावर असो वा निर्गुणावर असो, तर्कावर असो वा भावनेवर असो आपल्याला सांगते की आपल्यापेक्षा ह्या विश्वात अशी एक कोणतीतरी शक्ती आहे की ती सर्वव्यापी परिपूर्ण आणि सर्वांपेक्षा दशांगुळे मोठी आहे. श्रद्धा निर्गुणाला साकार करते व मानवी मनाला विसावा देते. सांसारिक आपत्तींनी ग्रासलेल्या मनाला शीतलता,

शांतता देते. सगुणाद्वारे निर्गुणाचीच शिकवण देते. रक्ताची नातीगोती, समाज, माझेपण जे केवळ दुःखालाच जन्म देते, त्या सर्वातून श्रद्धा मानवाला तारते. पाण्यावरील बुडबुड्याप्रमाणे असणाऱ्या ह्या नाशिवंत जगतात श्रद्धेने सुसह्यता येते पण श्रद्धेचे फळ तावडतोब मिळावे ही ही अपेक्षा बाळगणे व्यर्थ.

श्रद्धेला उत्कटता हवी. रामकृष्ण सांगतात की पाण्यात बुडालेला मनुष्य मोकळा श्वास घेण्यासाठी ज्या तीव्रतेने धडपडतो तेवढी तीव्रता व उत्कटता श्रद्धेत असावी. केवळ स्वतःच्या वैयक्तिक स्वार्थासाठी वा दुसऱ्याच्या अहितासाठी नवस करून इच्छित फल प्राप्त करण्यास धडपडणे हे योग्य नव्हे. श्रद्धेच्या ठायी अनन्यता हवी. ज्ञानेश्वर जसे सांगतात की मेणाची बाहुली समुद्रात बुडविली की तिचे वेगळे असे अस्तित्व उरत नाही. तेवढी दृढ सामीप्यता श्रद्धेत असावी. गंगेत लाटा असतात पण लाटेत सर्व गंगा नसते. त्याप्रमाणे मीपणाला थारा न देता श्रद्धापूर्वक अंतःकरणाने जर आपण आपले कर्तव्यकर्म केले तर निश्चितपणे 'योगक्षेमम् वहामि अहम्' हा अनुभव श्रद्धा आपल्याला देते. पण तेथे पी हळद अन् हो गोरी ही अपेक्षा बाळगणे चुकीचे.

बाजारातून कोणतीही गोष्ट खरेदी करताना आपण ती खरेदी किती काळजीपूर्वक करत असतो. जशी काय ती आपल्याला सबंध आयुष्यभरच पुरणार असते. सर्वसामान्य गोष्टींबाबत जर आपला हा चिकित्सक दृष्टीकोन असतो तर तो परमेश्वर जरी आशुतोष असला तरी श्रद्धेची सत्यता पारखल्याशिवाय कसा प्रसन्न होईल? त्यासाठी सबूरी आवश्यक असते. त्यासाठी जप, तप, अनुष्ठान, कर्मकांड यांचे स्तोम अनावश्यक असते. निर्मळ मनाने, एकाग्रतेने आणि लीनतेने जर त्या सर्वसाक्षित्वाला आपण सामोरे गेलो तरच तो आपला होतो, किंबहुना आपण आणि तो असा भेद न उरता मी-तूपण विलयाला जाते व 'भक्त तोचि देव। देव तोचि भक्त' ही प्रचीती येते.

श्रद्धेने पांगळे न बनता सबूरीने धैर्याने आलेल्या प्रसंगाला तोंड देत श्रद्धेच्याच बळावर आयुष्याची वाटचाल करणे हाच परमधर्म. प्रत्येक गोष्ट नवीन शिकत असतानाचे होणारे कष्ट व ती गोष्ट आकलनाने सवयींची झाल्यावर त्यातील जाणवणारी सहजता आपण लक्षात घेतली पाहिजे. बालपणी अक्षरे गिरविताना, एकेक अक्षर सुटेपणाने स्वतंत्रपणे लिहायला आले म्हणजे अत्यानंद होतो. त्यासाठी घेतलेल्या कष्टांची जाणीव उरत नाही व त्यानंतर कितीही वेगाने आपण लिहू शकतो, पण प्रथमतःच जर ती गिरविण्याचा कंटाळा केला तर लिहिता येणे अशक्य.

त्याचप्रमाणे मनाची शांती ढळू न देता, श्रद्धा व सबूरी हे दोन शब्द ध्यानात ठेवून, मी माझे, हे पार दवडून जर आपण आयुष्याला सामोरे गेलो तर तो 'परमसखा' 'ये यथा मां प्रपद्यन्ते तां तथैव भजामि अहम्' ह्या वचनाची ग्वाही देतो व 'न मे भक्तः प्रणश्यति' हा अनुभव देतो.

स्वतः बाबाही ह्या विषयी आपल्याला सांगतात की प्रथमतः त्यांच्या गुरूने त्यांच्याकडे दोन पैशांची दक्षिणा मागितली होती व ते दोन पैसे म्हणजे निष्ठा (श्रद्धा) व सबूरी ते त्यांनी केव्हाच त्यांना समर्पित केले होते. त्यामुळे ते त्यांच्यावर प्रसन्न झाले बाबा